

HET MEMORIEBOEK VAN PASTOOR ROGER NOTTINGHAM VAN DE GENTSE SINT-NIKLAASPAROCHIE (1657-1690) (Vervolg)

38. - 26 februari 1661. Om alle geschillen tussen de heren van het kapittel enerzijds en de pastoor en de kerkmeesters anderzijds bij te leggen werd bij koninklijk decreet raadsheer Pieters als scheidsrechter aangesteld. De twee partijen compareerden vandaag in zijn huis. Uit de scherpe bewoordingen van de kant van het kapittel kon opgemaakt dat de hele zaak verzeekt is zodat een vergelijk uitbleef.

39. - Dit jaar kwamen de Gentse pastoors verschillende malen bijeen om een zekere catechismus te bespreken, uitgegeven door de paters jezuiten. De titel luidt: Nieuw Onderwijse voor de christelijcke Jonckheijt. Zij bevat een ongezone doctrine.

Op een los blaadje heeft een vreemde hand in het latijn daarover nog een notitie gemaakt : 'Nota bij 26 februari 1661. Deze catechismus was vooraf door de bisschop en de boekencensor goedgekeurd. Ondertussen zijn de pastoors hem voorbij gegaan door dit boekje bij de boekenverkopers weg te halen omdat het de brandstapel waardig zou zijn en zij zorgen ervoor dat het niet in de handen valt van plattelandslieden. De bisschop, verbolgen door hun stoutmoedigheid, handhaafde zijn beslissing om het boekje te laten verkopen en vermaande hen streng voor hun vermetele aantasting van zijn gezag en de smaad aan de Societeit (van Jezus) aangedaan'

- De 'ongezonde doctrine' waarover Nottingham het heeft, heeft alles te maken met de strijd tussen de aanhangers van het attritionisme (het onvolmaakte berouw) en die van het contritionisme (het volmaakte berouw). Het begon in 1661 met de publicatie van het boekje: 'Nieuw onderwijs voor de Jonckheijt om wel te Biechten ende te Communiceren door eenen priester der Societeit Jesu'. Terloops wordt daarin de stelling verdedigd dat een onvolmaakt berouw d.i. een leedwezen voortkomend uit de vrees voor Gods straffen voldoende is om vergiffenis van zijn zonden te bekomen in het sacrament van de Biecht. De pastoors van de stad en met hen ongetwijfeld nogal wat kanunniken van het Sint-Baafskapittel meenden dat een volmaakt berouw, d.i. een leedwezen alleen uit liefde tot God noodzakelijk is. Die strijd werd heftig gevoerd. (Zie ook de volgns. 56 en 144). Ook na 1670 hield hij niet op. Hij resulteerde uiteindelijk in de ondergang van de jezuitenorde en haar afschaffing in 1773. Ironisch genoeg zegevierde de leer die zij voorstond over de gehele lijn.⁴⁴

40. - Om meer luister bij te zetten aan de confrerie van de Vrijwillige Slaven

van de H. Maagd Maria werd dit jaar een proost aangesteld. Hij zal altijd priester moeten zijn en indien mogelijk in die waardigheid bevestigd (*canoniek, door de bisschop ?*). R. D. Nicolaus Bendel, kanunnik van het Sint-Veerlekapittel, kapelaan van onze kerk en eertijds pastoor in de streek van Hulst werd de eerste proost.

41. - Op 24 maart 1661 verliet ons R. D. Joannes Audenroghe na meer dan een jaar met ijver en toewijding zijn werk gedaan te hebben. Hij werd onderpastoor benoemd in het Antwerpse. In zijn plaats kwam R. D. Staver, priester, voordien regent van het Huis voor Arme Kinderen van de stad.

- *Epitaaf in de Sint-Niklaaskerk : Sepulture van den Eerw. Heere Petrus Melchior van Staveren priester gheuibileert ende 16 jaeren capelle Meester deser kercke overleden den 13 nov. 1708 oud 79 jaer*⁴⁵.

De stedelijke armenschool voor jongens of kuldersschool bestond toen al sedert 1628.

42. - (f° 96) 3 april 1661. Eerste Communie van alle schoolkinderen van onze stad georganiseerd door de pastoors tegen het verzet in van de paters jezuiten die dit naar zich wilden toehalen en in hun kerk laten gebeuren. Ongeveer 2000 kinderen ontvingen in de kathedraal de communie uit de handen van Ill. & R. bisschop Carolus Van den Bosch. In de daarop volgende jaren werd dit gebruik door de pastoors verder gezet tot groot profijt en heil van de zielen.

*De kinderen ontvingen toen voor het eerst de communie aan het begin van de Passietijd d. i. op Passiezondag (3 april 1661 was zo 'n dag). Elf jaar lang gebeurde dit in de kathedraal voor alle kinderen van de stad. Op 22 maart 1671, d. i. een week na Passiezondag vroegen de Gentse pastoors aan de bisschop de eerste communie terug – naar oude gewoonte – in de respectieve parochiekerken te mogen vieren omdat de massale aanwezigheid van kinderen niet bevorderlijk was voor de eerbied en de ingetogenheid die de plechtigheid vereiste. Bisschop d'Allamont ging daar onmiddellijk mee akkoord*⁴⁶.

*In de 17e eeuw was de gemiddelde leeftijd waarop voor het eerst gecommuniceerd werd 14 à 15 jaar, d. i. verscheidene jaren nadat zij voor het eerst gebiecht hadden en bewezen de catechismus te kennen. Men verwachtte namelijk dat de kinderen gingen biechten vanaf de leeftijd waarop zij het onderscheid konden maken tussen goed en kwaad en dus konden zondigen. Aangenomen werd dat dit rond acht jaar gebeurde. Later gebeurde die eerste communie rond de leeftijd van 12 jaar en nog later – in 1910 – bracht Pius X die leeftijd op 7 jaar. In 1911 waren alle eerste communicanten in België zevenjarigen*⁴⁷.

43. - 4 april 1661. Guilielmus Deurmael werd verkozen tot ontvanger van de kerk en van de armendis in vervanging van Judocus Goethals die Ontvanger-

generaal van Vlaanderen geworden was. Hij komt in de plaats van D. N. Moledy die naar Spanje vertrokken is.

- *Op 9 december 1656 werd als poorter van Gent ingeschreven: Patricio Moledi, ridder, raedt sconincx ende ontfangher generael van de Domeynen in t' quartier van Oost-Vlaenderen* ⁴⁸.

44. - Dit jaar ontstond een ernstig meningsverschil tussen de kapelannen van Sint-Veerle-bij-Sint-Niklaas enerzijds en de pastoor en de kerkmeesters anderzijds. Zij wilden dat hun salaris zou verhoogd worden zowel voor de uitvaarten als voor de andere parochiale diensten waaraan zij deelnamen. Zij bleven dan ook weg uit alle uitvaarten en bidprocessies en maakten onder elkaar een afspraak over de patakons die ieder in die omstandigheden daarvoor zou vragen. Niettemin verschenen op 20 april 1661 zowel de kanunniken als de kapelannen in de vigiliën en de uitvaart van D^{la}. Anna Basilius uit Sint-Baafs, die in onze kerk begraven werd in de kapel van Sint-Niklaas.

- *Een patakon is een zilveren geldstuk met een waarde - in die periode - van 48 stuivers. Met 20 stuivers voor 1 florijn is dit dus bijna 2, 1/2 florijn.*

45. - Op 10 mei 1661 werden voor de eerste maal alle Gentse pastoors samen met de aartsdiaken en de thesaurier uitgenodigd bij R. & Ill. D. Carolus Van den Bosch.

46. - 14 mei 1661. De Ampl. DD. van de magistraat besloten de herstelling van de kerktoren te laten uitvoeren op kosten van de stad daarin het advies volgend van de Raad van notabelen van de stad ('juxta collationem praecipuorum civitatis'...), dat diezelfde dag gegeven werd. De 19e stuurden zij afgevaardigden of commissarissen samen met alle soorten vaklui om na te gaan welke herstellingen dienden uitgevoerd te worden. Die commissarissen waren D. N. Uytterschaut en D. N. Stoop, allebei schepenen, D. Justus Billiet en ... (*niet ingevuld*).

- *Met deze 'collatio praecipuorum civitatis' bedoelt Nottingham ongetwijfeld de Collatie of Brede Raad die sedert de Carolijnse concessie van 1540 uit oudschepenen en notabelen uit de zeven grote parochies bestond met een louter adviserende bevoegdheid*⁴⁹. *Voordien was hun samenstelling democratischer en hun politieke macht groot.*

*Justus Billiet vernoemt die commissarissen in zijn 'Polijtije boekcxke': 'Jooris Uijtterschaut, Jacques Stoop ende meester Geeraert van Overwaele, secretaris dezer stede, mitsgaeders de ghesworen herfscheeders ende stadsmeesters metser ende timmerman, des stads steenhauwer, meester Pieter de Waele ende den stede smedt, meester Jacques Bernaert'. Zij inspecteerden 'de thorre die drecht te vallen in ruijne om hem te hauden staende, te repareeren ende meilleureeren soo van steen, van haudt als van ijsenwercken.*⁵⁰ *Nottingham*

had daarover reeds een notitie gemaakt op 6 maart 1660 (volgnr. 33) waarin hij schrijft dat op 14 mei 1661 met de herstelling begonnen werd wat blijkbaar niet juist is.

47. - Op 27 mei 1661 is Catharina Goetheere gestorven. Zij was de echtgenote van Laurentius Goetheere, bode op Oudenaarde. Zij zorgde ervoor dat ter harer zielelafenis 300 missen gecelebreerd werden en legateerde aan het altaar van de H. Maagd zes florijn. Diezelfde dag kwam ons de Apostolische Breve toe voor het geprivilegieerd altaar van Sint-Niklaas voor de maandag en vrijdag van iedere week.

- Een geprivilegieerd altaar is een altaar waaraan de paus, de bisschop of een andere prelaat met jurisdictie een volle aflaat verbonden heeft telkens als aan dit altaar een mis voor een overledene gecelebreerd wordt. Die mis mag zowel een requiemmis zijn als de mis van de dag maar dan met de oratio voor de overledenen.⁵¹

48. - 16 juni 1661. Dla. Maria de Bloos, g. d. en dochter van de vroegere voorzitter van de Raad van Vlaanderen schonk ter ere van het Allerheiligste Sacrament een grote expositietroon van verzilverd hout samen met twee engelen om op de grote feestdagen op het hoogaltaar gesteld te worden. Hij heeft 78 florijn gekost. Zij is een menslievende en zeer toegewijde dame vol zorg voor de zindelijkheid van het altaarlinnen dat zij dikwijls laat wassen.

- Een expositietroon is een verhoging of gestel boven het tabernakel of op een kolom waarop de monstrans geplaatst wordt. Het komt in veel barokke kerken voor. Het is een verplaatsbaar meubel om op het altaar te plaatsen als het pas geeft.

49. - 29 juni 1661. Dla. Susanna Geslings, g. d., schonk aan de kapel van Sint-Paulus' Beking ter ere van de H. apostelen Petrus en Paulus een nieuw rood antependium met een bloemenmotief van zijde. Zij fundeerde ook ten eeuwigen dage in dezelfde kapel tot meerdere eer en glorie van God en ter ere van de genoemde apostelen een plechtige gezongen mis voor dewelke jaarlijks zes gulden zal betaald worden.

50. - Op 1 juli 1661 werd met het witten van de kerk begonnen voor een overeengekomen bedrag van 132 florijn. Het werk was af op 12 augustus en de schoonmaak door de dienstmeiden van de parochie op 30 augustus.

Op die dag zorgde Dla Isabella Beerleer, g. d. er voor dat dagelijks op haar kosten en ter harer intentie een gelezen mis zou worden gecelebreerd, in de zomer om 6 uur en in de winter om 7 uur om de volksdevotie aan te wakkeren en tot groter gemak voor wie zich vroeg voor zijn bezigheden op weg moest begeven. De voorwaarde die zij daaraan verbond was dat de celebrant iemand

van haar keuze zou zijn. Zij stortte voor deze fundatie op 9 augustus in de handen van ontvanger Deurmaal de som van 726 florijn zoals te lezen staat in de akte door de pastoor en de kerkmeesters opgemaakt en aan haar overhandigd. Zij wou op die manier bijdragen tot de aflossing van de schulden van de kerk.

51. - (f° 97) Rond 12 uur in de nacht van 29 juli 1661 ontsliep vroom in de Heer R. D. Paschasius Biervleet, priester en kanunnik van Sint-Veerle. Als parochiaan legateerde hij aan onze kerk 300 florijn, waarvan 100 bestemd voor de herstelling en de decoratie van de kapel van de Naam Jezus en 200 om naar goedunken van zijn familie te besteden. Die laatste som werd in 1668 gebruikt om de vensters en de predikstoel te herstellen. Hij werd begraven in het midden van het koor in een nieuwe sepulture gekocht van de pastoor en de kerkmeesters en op last van zijn familie gemaakt. Naar dit gemeenschappelijk graf, voor deze familie bestemd, werd vanuit een graf bij het altaar van het Heilig Kruis het lijk overgebracht van de dochter van vader Joannes Biervleet, en naast haar broer begraven. Die graftombe is een eeuwigdurende vrije sepulture.

52. - Op 6 september 1661 stierf D^{la}. Catharina Feys, weduwe van D. Schone. Tijdens haar leven bedacht zij de kerk met verschillende geldelijke schenkingen zonder daaraan enige verplichting vast te knopen. Op haar sterfbed bepaalde zij bij testament dat een epitaaf met haar naam en die van haar man moest aangebracht worden aan een van de zuilen dicht bij haar graf dat zich tegenover de kapel van de H. Moeder Anna bevond.

- *Catharina Thijs (en niet Feys) stierf op 6 september 1661 en haar echtgenoot Remacle van Schoone op 26 mei 1616, zoals op een grafmonument in witte en zwarte marmer staat. Hun kinderen Petrus, Elisabeth en Godelieve liggen in hetzelfde graf². De kapel van de H. Moeder Anna was tot in 1673 kapel XXVII (afb. 5).*

53. - Op 21 september 1661 verwekten de paters augustijnen groot schandaal door zich met geweld meester te maken van het lijk van Matthaëus Mahieu, cipier van de kerker van de graaf van Vlaanderen (*In het Gravensteen*). Zij dwongen namelijk de alexianen het lijk naar hun kerk te dragen en aldaar te begraven tegen het voorlopig vonnis in, dat R. adm. D. de officiaal in het voordeel van zijn parochiekerk gewezen had. De 26e werd het lijk ontgraven nadat de bisschop de partijen gehoord en gevonnist had dat het in de parochiekerk moest begraven worden na eerst naar het sterfhuis te zijn teruggebracht begeleid door de twee schuldige augustijnen. En aldus geschiedde. Stoetsgewijze werd het 's avonds ten grave gedragen onder de belangstelling van een ontelbare menigte afgekomen op zo een ongewoon schouwspel.

54. - Op 5 oktober 1661 werd de jaarlijkse cijns ... (*anderhalve regel ratuur...*) nadien kanunnik van Sint-Baafs (*vermoedelijk D. Wandel*)...(*halve regel ratuur*) die een som heeft gelicht van 600 florijn aan de penning 20, overgedragen aan J. Le Seck, ontvanger van St. Baafs door tussenkomst van R. D. Ooms de toenmalige deken van Sint-Baafs. Tot op heden is dit altijd zo gebeurd. Vanaf vandaag zal dit aan de armendis van onze parochie betaald worden. Wat tot nu toe niet betaald werd door dezelfde D. Wandel is de jaarlijkse cijns van drie florijn waarmee deze pastorie bezwaard is volgens de apostille door bisschop Triest op diens verzoekschrift aangebracht. Dit zal zo vlug mogelijk door R. D. Wandel, pastoor van Zomergem en broer van de overledene in samenspraak met de andere erfgenamen vereffend worden volgens een autograaf die in het geheim archief van de pastoor bewaard wordt.

- *Petrus Wandele, ° Huise 4 maart 1601 was licentiaat in de theologie en pastoor van Sint-Niklaas van 12 december 1631 tot aan zijn benoeming als gegradueerd kanunnik van het Sint-Baafskapittel op 13 mei 1639. Hij stierf op 8 januari 1652⁵³. (Zie ook nog volgnr. 82)*

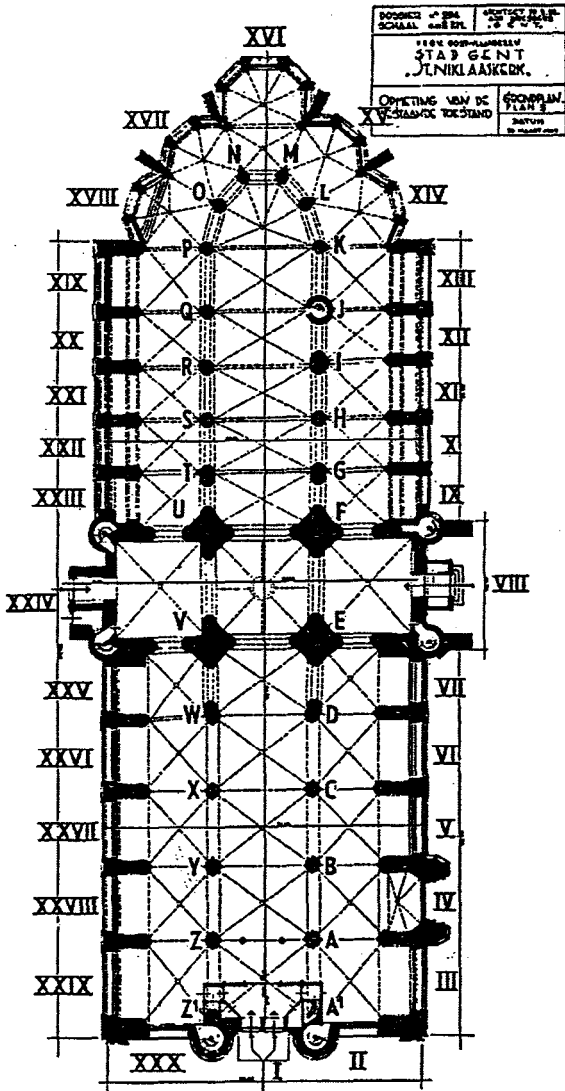
Cornelius Ooms was licentiaat in de rechten. Hij werd gegradueerd kanunnik van het Sint-Baafskapittel op 12 maart 1627, aartspriester op 1 april 1639, aartsdiaken in 1641 en deken op 31 december van dat jaar. Hij stierf op 20 september 1654 en was toen 55 jaar oud.⁵⁴ De raturen in de eerste volzin maken die onbegrijpelijk.

Jan Le Secq was in 1666 getuige in de benoemingsprocedure van Mgr. E. A. D' Allamont wat betreft de inkomsten van de Gentse bisschopszetel. Hij was toen 56 jaar oud en baljuw van het domein van het Sint-Baafskapittel en ontvanger van de goederen van Sint-Baafs toebehorend aan de bisschop.⁵⁵

Een aartspriester is wat wij nu een deken noemen. Niet te verwarren met de waardigheid van deken van het Sint-Baafskapittel.

55. - Op 23 oktober 1661 ontsliep vroom in de Heer Dla. Catharina Codde, weduwe van D. Van de Putte. Zij legateerde aan de kerk 200 florijn waardoor met de ophoging van de kerkvloer kon begonnen worden. Op 26 augustus van dit jaar had zij al 20 patakons geschonken om herstellingen aan de kerk te bekostigen naar goeddunken van de pastoor. Zij legateerde daarenboven, volgens een overeenkomst met de pastoor, 100 florijn aan de armendis en 50 voor de armste families naar zijn goeddunken te besteden. Zij werd begraven in het koor in de sepulture van haar familie.

56. - 28 oktober 1661. Een zekere pater Petrus Van Lier, priester van de Societeit (*van Jezus*) overschreed in een predicatie de grenzen van wat mag gezegd worden, evenals die van de welvoeglijkheid en de naastenliefde door op het feest van Simon en Judas de Gentse pastoors als wolven en niet als herders af

Kapel van

Drie Koningen (in 1673)	XX
H. Barbara	XXII
H. Drieuldigheid (in 1673)	XII
H. Kruis	VIII
H. Maagd (O. L.V. der Gewillige Slaven)	XVI
H. Naam Jezus	XXV
HH. Petrus en Paulus	VII
H. Sacrament, tussen hoofdaltaar en pijlers L.M.N.O.	
Lijdende Christus van Gembloux	XXIV
Sint-Amandus (in 1673)	XXVI
Sint-Anna (in 1673)	XXVII
Sint-Crispijn en Crispinianus (in 1673)	XXVIII
Sint Job	IX
Sint-Michiel	IV
Sint-Niklaas (in 1673)	VI
Sint-Veerle	XXIII

Afb. 5. Plattegrond van de Sint-Niklaaskerk volgens opmetingen van arch. Bressers.

te schilderen. Hij waarschuwde iedereen zich voor hen te hoeden en uit te kijken aan wie ze hun zielenheil zouden toevertrouwen. Deze preek was de grondslag en het begin van alle getwist en geruzie over het berouw tussen de jezuiten en de pastoors. Vereiste de akte van berouw in het sacrament (*van de biecht*) enige voorafgaandelijke liefde (*tot God*) of was een berouw, alleen maar voortspruitend uit vrees voor de hel voldoende ?. Aan de ene kant stonden de paters die dit laatste staande hielden en aan de andere kant de pastoors die dit ontkenen. Uit deze onenigheid sproten nog andere voort o. a. over de catechismus etc.

*Dit dispuut is de inzet geweest van een heftige strijd tussen de theologen en was in Gent de aanleiding tot een hardnekkig en jarenlang aanslepend conflict tussen de jezùieten en de pastoors van de stad*⁵⁶. (meer daarover in volgnr. 58). Een pater Petrus Van Lier werd geboren in 1615 te Someren (Noord-Brabant) en priester gewijd in 1642 te Antwerpen. Hij stierf te Haastrecht (Zuid-Holland) in 1671. Hij behoorde tot de 'Missio Hollandica' van de 'Provincia Flandro-Belgica' van de jezùieten. Hij is de enige pater Van Lier die kan bedoeld zijn en hij moet dus niet ononderbroken 'missionaris' in Holland geweest zijn⁵⁷.

- Op het feest van de HH. Simon en Judas (28 oktober) bleef mishoren verplicht ook na 1644. (Zie commentaar onder volgnr. 37)

57. - (f° 98) 6 februari 1662. D. Aegidius Billiet, grote weldoener van onze kerk, gaf zijn ontslag na meer dan 20 jaar met lofwaardige inzet de taak van kerkmeester waargenomen te hebben. Hij deed dit in de vergadering van de kerkmeesters en wendde zijn hoge leeftijd en de veelheid van andere bezigheden voor. Ten afscheid schonk hij bij testament 100 patakons (240 florijn) om het nieuwe hoogaltaar te bekostigen. Hij ondertekende deze belofte eigenhandig in het resolutieboek van de kerk. Hij schonk ons bovendien een klein orgel dat wij daadwerkelijk gebruiken en voor het hoogaltaar een nieuw antependium in zijde met zilverdraad doorweven en met wat daarbij hoort in linnen. Daarenboven bevorderde hij de zaak van de kerk met vele andere gulheden.

58. - 16 februari 1662. Deze ochtend toen het nog donker was werd op de openbare plaatsen het decreet van de bisschop van Gent geafficheerd, gericht tegen het manifest van de Gentse pastoors, niet zonder grote afkeuring en schandaal te verwekken.

Dit gebeurde in de nasleep van de theologische ruzie tussen de pastoors en Pater Van Lier. De noodzakelijkheid van een volmaakt berouw in het sacrament van de Biecht had hij een valse en ketterse bewering genoemd. Het concilie van Trente leert immers dat een onvolmaakt berouw volstaat. Hij had ook nog gezegd dat hij niet eens zou willen bidden voor de zielelufenis van de religieuzen, geestelijken of 'herders der zielen' (het woord pastoors had hij naar eigen zeggen niet gebruikt) die in die ketterij zouden sterven. Voor kettters moest men toch niet bidden ? Hij had ook gezegd dat zij die anders leren geen herders der zielen zijn maar wolven. De bisschop trachtte de partijen tot een overeenkomst te brengen maar slaagde daar niet in. Op 27 januari 1662 lieten de pastoors een manifest verschijnen medeondertekend door aartsdiaken Guyart waarin zij hun leer verdedigden en zich bekloegen over de beledigingen hen aangedaan. De bisschop nam dit niet en vaardigde een decreet uit dat hij de 16e februari aan alle kerken liet aanplakken. Daarin eiste hij de inlevering

van alle exemplaren van dit manifest en verbod uitdrukkelijk nog over de betwiste stof te handelen; geschriften daarover mochten de boekenkeurders niet meer doorlaten.

59. - Op 28 maart 1662 overleed Joannes Malepaert, boterhandelaar op de Veerleplaats. Hij legateerde aan de kerk 300 florijn die gebruikt werden om de vloer van de kerk op te hogen. Hij verbond er de verplichting aan van een vrije sepulture voor zijn ascendenten en descendenten in rechte lijn zowel van hemzelf als van zijn broer. Ze werd hem gegeven – met een deksteen in marmer – naast het graf van zijn vader tegenover de predikstoel. Hij legateerde daarenboven aan onze armendis 300 florijn met de verplichting van een eeuwigduurende gezongen jaargetijde en de bedeling van een halve zak tarwe.

Op 2 april 1662 nam de herstelling van de kerktoren een aanvang op kosten van de magistraat. De gehele zomer werd eraan gewerkt en hoewel aan het einde ervan de werken niet af waren werden ze toch beëindigd.

60. - 3 april 1662. Op de vergadering waarop alle edele en voorname heren van onze parochie uitgenodigd waren werd met algemeenschap van stemmen besloten de vloer van de kerk op te hogen omwille van de grote vochtigheid en daarvoor nieuwe tegels te gebruiken. Op 17 april werd daarmee begonnen. Ter gelegenheid van die werken werden twee altaren aan weerszijden van het altaar van de H. Maagd, achter het koor gelegen, verwijderd. Het ene was dit van Sint Victor patroon van de molenaars, dat in de kapel naast de sacristie werd geplaatst en het andere dit van Sint-Catharina dat aan de andere kant van de kerk, in de derde kapel terecht kwam. Deze verplaatsingen waarvoor Ill. & R. D. de bisschop zijn toestemming gegeven had gebeurden omwille van de moeilijke passage in de kooromgang tijdens de bidprocessies en ook omdat zelden of nooit een mis aan deze altaren gecelebreerd wordt. In hun plaats werden twee epitafen geplaatst. Die ophoging van de vloer bedroeg meer dan drie voet ($3 \times 29,8 \text{ cm} = 98,4 \text{ cm}$)⁵⁸ Het marmeren altaar van de H. Maagd werd weggenomen en nadien teruggeplaatst en kwam aldus drie en een halve voet hoger te liggen. Voor dit werk werd aan meester Jacobus Cockx 48 florijn betaald. Terzelfdertijd werden in de kapel van de H. Maagd drie grafkelders gemaakt waarvan één voor de heren pastoors die voordien in onderscheiden graven met afzonderlijke zerken begraven werden en die nu in dezelfde grafkelder zullen rusten onder één marmeren deksteen waarop hun namen, titels en insignes. Deze deksteen kwam er op 30 juni 1663 voor 100 florijn, aan meester Jacobus Cockx betaald. De twee andere grafkelders zijn leeg en staan te koop. Uit de kapel van de H. Maagd werden twee houten gestoelten weggehaald en tegen de zijwand in de kooromgang geplaatst. Dit gebeurde omwille van plaatsgebrek in die kapel en om gekakel en schandalen in aanwezigheid van het Allerheiligste

en tijdens de mis te verhinderen. Deze gedeeltelijke ophoging van de vloer was af op 8 september 1662.

61. - 21 mei 1662. De meer dan veertigjarige C. D. Joannes Melis, in de wereld advocaat, sloot een overeenkomst met R. D. Rodrigez, eveneens licentiaat in de beide rechten over het proostschap waarmede die laatste bekleed was. Clericus geworden permuteerde hij in 1661 met hem en nam bezit van diens waardigheid van proost. Hij celebreerde met grote plechtigheid zijn eerste mis op 21 mei 1662. Dit gebeurde in aanwezigheid van Ill. & R. bisschop Carolus Van den Bosch, van de proost van het Sint-Baafskapittel, de thesaurier, de aartsdiaken en van talrijke edele en voornamen heren maar met voorbijgaan van de kerkmeesters en notabelen van onze parochie. Om deze eerste mis met meer luister te kunnen vieren werden op kosten van het kapittel nieuwe liturgische gewaden gekocht, namelijk een nieuwe koormantel van witte zijde doorweven met zilverdraad, waarvan het voorste gedeelte van rode zijde eveneens met zilverdraad doorweven was, een koorkap van dezelfde rode materie en daarmee geassorteerd ook nog een kazuifel en twee dalmatieken met stola's en manipels. Daarbij moet opgemerkt dat de twee andere koormantels die de zangers op deze plechtigheid droegen aan de kerk toebehoren. De heren van het kapittel brachten veranderingen aan deze gewaden aan: de gedeelten in rode met gouddraad doorweven zijde vervingen zij door witte zijde en bedienden zich van dezelfde materie om de koorkap en de voorste gedeelten ervan te wijzigen. Dit mochten zij nochtans niet doen zonder de voorafgaande toestemming van de pastoor en de kerkmeesters. Wijzigingen aanbrengen of zich de gewaden toe-eigenen kon niet zoals blijkt uit de oude inventaris opgemaakt door R. D. Adrianus Pletincx die ten tijde van de translatie van het Sint-Veerlekapittel pastoor was van Sint-Niklaas. Hij had een inventaris gemaakt zowel van de gewaden van de kerk als van diegenen die de heren van het kapittel uit hun kapel meegebracht hadden. Die inventaris wordt bewaard bij de geheime en pastorale documenten. Te noteren valt dat de kapittelheren niet zorgden voor een antependium uit dezelfde materie als de nieuwe koormantel, koorkap en dalmatieken. Wie daar wel voor gezorgd heeft is D. Aegidius Billiet, Eerste kerkmeester, zoals wij eerder al te kennen gegeven hebben (*volgnr.* 57) en wat hier genoteerd wordt om latere betwistingen te voorkomen.

- *Een clericus behoort tot de geestelijke stand d.w.z. dat hij de tonsuur heeft ontvangen maar (nog) geen priester is.*

62. - (f° 99) 20 juli 1662. D. Joannes Bapt. Jansens die op 8 januari 1657 onderpastoor geworden was van onze kerk werd bij koninklijk decreet in het bezit gesteld van de prebende van wijlen D. Paschasius Biervliet (*m.a.w. hij werd kanunnik van het Sint-Veerlekapittel*). Hij bleef echter zijn functie van

onderpastoor waarnemen tot op 24 oktober tegen het verzet van de pastoor in. Die benoemde in zijn plaats in overeenstemming met de kerkmeesters, R. D. Jacobus Uijtterschaut baccalaureus formatus in de theologie, afkomstig van Deinze. Hij verbond er zich toe zich niet met huwelijkszaken te bemoeien zonder de uitdrukkelijke toestemming van de pastoor en zijn functie van onderpastoor onmiddellijk ter beschikking van de pastoor te stellen als hij kanunnik zou benoemd worden. Die laatste verplichting werd op schrift gesteld. D. Jansens weigerde af te treden omdat hij de benoeming van D. Jacobus Uijtterschaut wou doordrukken waardoor hij echter aan de pastoor zijn vrijheid van keuze ontnam. Hoewel de pastoor reeds de zeer bekwame en zeer geleerde heer Hendrix (afkomstig van Oudenaarde) uit Leuven ontboden had werd hij bereid gevonden D. Jacobus Uijtterschaut te benoemen op verzoek van R. D. Petrus Buscum pastoor van de kathedraal en ook om zijn parochianen ter wille te zijn evenals de stadsmagistraat met het oog op de thesaurie van de kerkfabriek en hun tussenkomst bij herstellingen aan de kerk.

- *Het Concilie van Trente (1563) bepaalde met zijn decreet 'Tametsi' dat de inzegening van huwelijken in aanwezigheid van de pastoor of van iemand door hem of door de bisschop daartoe gedelegeerd, moest gebeuren*⁵⁹. *Nottingham's eis om zich niet met huwelijkszaken te bemoeien was dus overbodig tenzij hij daarmee andere bemoeienissen dan de inzegening bedoelde.*

Aan die benoeming van de onderpastoor moet een hele strijd voorafgegaan zijn die Nottingham uiteindelijk verloren heeft. De tegenstand uit diverse hoeken was blijkbaar te groot.

Petrus Van Buscum, geboren te Mechelen was licentiaat in de theologie en werd pastoor van Sint-Baafs op 23 juni 1651. Hij werd kanunnik met een vrije prebende op 26-2-1666 en twee jaar later (23-3-1668) verwisselde hij die voor een gegradueerde prebende. Op dezelfde datum werd hij penitentier van de bisschoppelijke curie wat hij tot aan zijn dood op 28 november 1689 gebleven is. (De penitentier heeft de macht om de aan de bisschop voorbehouden zonden te vergeven en kan daarbij tuchtstraffen opleggen).

63. - Op 1 juli 1662, halfweg in de avond, stierf schielijk R. D. aartsdiaken Guijaert, grote begunstiger en beschermer van de pastoors. Hij werd met luister begraven de derde van dezelfde maand in Sint-Baafs aan de treden bij de ingang van het koor.

- *Andreas Guyart, geboren te Douai was licentiaat in de theologie. Bisschop Triest had hem tot aartspriester benoemd en op 8 januari 1642 tot aartsdiaken*⁶⁰. *De aartsdiaken was iemand met veel invloed. Hij vergezelde de bisschop op zijn visitatie- en vormselreizen, visiteerde de Gentse Alexianen en vrouwenkloosters uit het bisdom en was aanwezig bij professies, verkiezingen van de overste of bij het nazicht van de rekeningen*⁶¹.

64. - Op 22 september 1662 werd handelaar Petrus Wagheneer begraven in de sepulture van zijn voorgangers in de armendis. Hij legateerde 50 florijn voor herstellingswerken aan de kerk, 100 florijn aan de armendis zonder enige lastgeving en daarenboven nog 36 florijn voor de armen.

65. - Op 22 oktober 1662 celebreerde onze parochiaan Christophorus Van den Haute, baccalaureus in de theologie zijn Eerste H. Mis. Hij is nu onderpastoor te Deinze en is later onderpastoor van Sint-Baafs geworden.

66. - (f° 100) 6 november 1662. Klokkenluider Philippus Van Daele, overleden op 8 augustus van dit jaar, werd door twee man vervangen. Deze regeling is voordeliger voor de kerk aangezien zij onder elkaar salaris en vergoedingen verdelen zodat noch de kerk noch de parochie zwaarder belast worden.

67. - Op 7 augustus 1662 werd een buitengewone algemene vergadering gehouden met de adel en de notabelen van de parochie om te beslissen welke houding aan te nemen tegenover het verzoekschrift van de kapittelheren om samen met de pastoor, de kerkmeesters en de dismeesters deel te nemen zowel aan het bestuur van de kerkfabriek als aan dat van de armendis; wat volgens het contract van translatie uitdrukkelijk verboden is. Samen met de afgevaardigde van de prelaat van Sint-Pieters, patronus van onze kerk, werd overeengekomen om aan dit contract vast te houden. Om die reden gaven zij aan de pastoor en de kerkmeesters de opdracht om het geschil tot op het hoogste rechtsniveau te achtervolgen.

Dit jaar werden ook nog verscheidene processen aangespannen tegen de pastoor en de kerkmeesters zowel door enkele heren van het kapittel als door enkele kapelannen. Voor die laatsten ging het om het optrekken van het tarief van de missen-met-intentie en van de gewone salarissen voor begrafenissen. Voor de eersten was het vooral het proces aangespannen door D. Neijssens, nu deken van het kapittel, tegen de pastoor omdat die voor het gemak van de parochianen en een beter uitzicht van de kerk een kerkkoffer had laten wegemen waarin hij zijn koorgewaden opborg. Al hun moeite was vergeefs. Met hun onbetamelijke en schandalige verzoekschriften vermochten zij niets in de Raad van Vlaanderen tegen het goed recht van de pastoor en de kerkmeesters.

68. - December 1662. De devotie tot Sint-Niklaas werd ook dit jaar onderhouden door een plechtig octaaf waarin de proost celebreerde op de feestdag zelf. Er was ook een veertigurengebed.

69. - 25 maart 1663. De familie van zadelmaker Andreas Sanders, uit de donkersteeg, overleden op 3 september 1664 (*boven de regel geschreven*)

deed een schenking ten voordele van de kapel van de H. Maagd Maria bestaande uit nieuwe liturgische gewaden, namelijk een kazuifel, twee dalmatieken, twee stola's, drie manipels en een daarmee overeenstemmende beurs met velum voor de kelk; dit alles uitgevoerd in een kostbare witte stof voorzien van een rood kruis en de insignes van die familie. Het was Dln. Isabella De Coning, g. d., die zorg gedragen heeft voor deze kapel, die deze schenking bewerkstelligd heeft. Die familie schonk dit aan de kerk, de H. Maagd ter ere, uit dankbaarheid voor de schat die hij (*de zadelmaker*) in een oud paardendek gevonden had. Deze gewaden zal de broederschap (*van de H. Maagd*) laten dragen op haar feestdagen en op iedere tweede zondag van de maand in de plechtige Mis die men dan pleegt te zingen. Gelijkijdig daarmee kocht de pastoor voor dezelfde kapel nog een – kostbaarder - kazuifel met een prachtig rood kruis, met zilver- en gouddraad doorweven en met de Naam Jezus in het midden. Omdat het om een witte kazuifel ging heeft hij 108 florijn gekost. De gewaden van de zadelmaker kostten...(niet ingevuld).

70. - Tijdens de kruisdagen (*de drie dagen vóór Hemelvaartsdag*) kwam het tot een gescheiden optreden van de pastoor en het Sint-Veerlekapittel naar aanleiding van de twee bidprocessies die volgens een koninklijk decreet in onze parochie moeten gebeuren. Tot groot publiek schandaal en afkeuring gingen de kanunniken huns weegs, eerst naar hun kapel (*aan het Sint-Veerleplein*) en vandaar naar de kapel van het Wenemaerhospitaal. De pastoor ging met zijn onderpastoor, kapelaan, koster, zangers en koorknepen met kruis en vaandels naar Sint-Pieters samen met de andere 'parochiekerken', naar een oud gebruik dat ook nog in 1664 in ere gehouden werd evenals in de daarop volgende jaren.

71a. - 7 mei 1663. Joannes Stalins, brouwer in de Veldstraat beëindigde zijn ambtstermijn als dismeester. Hij werd opgevolgd door Petrus Martens, handelaar in de Lange Munt.

71b. - Op 24 mei 1663 celebreerde de pastoor zelf de plechtige mis op H. Sacramentsdag (*heiligdag met verplicht mishoren*) omdat zowel de proost als de deken van het kapittel ziek waren. Hetzelfde gebeurde, volgens het contract van translatie, op het octaaf ervan als de mis bijgewoond werd door de Ampl. DD. van de Raad van Vlaanderen. Op diezelfde dag werd een nieuwe muzikant aangenomen. Hij zal een jaarwedde genieten van 48 florijn ten laste van de kerk. Zijn eerste jaarwedde zal echter door de pastoor, de kerkmeesters en de dismeesters betaald worden. Hetzelfde zal gebeuren met de emolumenten van de zangers en de koorknepen.

72. - 4 juni 1663. Om 10 uur 's avonds ontsliep vroom in de Heer R. D. Gerardus

De Cuijser, licentiaat in de beide rechten, deken van Sint-Veerle. Hij werd begraven bij de Karmelieten in het graf van zijn ouders. Hij was vrijgevig voor de armen zowel tijdens zijn leven als na zijn dood. Als deken werd hij opgevolgd door D. Joannes Neijssens afkomstig van Oudenaarde.

73. - 1663. Na vele vruchteloze smeebeden van de pastoor en de kerkmeesters gericht aan de schepenen om het dak van de kerk te herstellen stuurden die op 14 augustus hun commissarissen om de noodwendigheid daarvan vast te stellen. Na inspectie besloten zij de torenspits met leien te laten repareren. Die commissarissen waren N. D. Van Welden (*Volckaert, heer van Welden*) en Piersne, D. Justus Billiet en D. Huijterschaut vergezeld van de ondernemers Maximiliaan en Tobias Oosterlinck en Petrus Empens.

74. - 8 september 1663. Dla. Maria Beerleer schonk, vrijgevig zoals gewoonlijk, voor de kapel van de H. Maagd nieuwe wandbekledingen uit beschilderd leder om te gebruiken op de feestdagen van de H. Maagd. Zij liet de oude aanpassen voor dagelijks gebruik.

Vermoedelijk gaat het om Corduaans goudleder waarvan Mechelen vooral in de 17e eeuw een belangrijk productiecentrum was. Ingelijst kon een dergelijke bekleding makkelijk opgehangen en dus ook vervangen worden.

75. - (f° 101) Op 18 september 1663 compareerden voor de bisschop in zijn paleis, enerzijds de pastoor, de kerkmeesters en enkele notabelen zoals N. D. de Sevecote en D. Aegidius Billiet en anderzijds de proost van Sint-Veerle, omdat het kapittel zich met het beheer van de kerkfabriek en de armendis wou inlaten. Na over en weer partijen gehoord te hebben stelde de bisschop commissarissen aan om, indien mogelijk, het geschil bij te leggen. Het waren de aartsdiaken en kanunnik Cortevil van het Sint-Baafskapittel, bijgestaan door de raadsman van het kapittel. Beide partijen kwamen met hen samen in het bisschoppelijk paleis op 8 april 1664 maar tot een overeenkomst kwam het niet. De kapittelheren volhardden in hun eis om de kerkfabriek gemeenschappelijk te besturen en wilden daarvoor genoeg nemen met twee zetels van kerkmeesters. Dit werd hen geweigerd en dus ging de vergadering onverrichter zake uiteen. Daarop werd op 12 mei 1664 in onze parochie een buitengewone vergadering gehouden waaraan deelnamen de abt van Sint-Pieters als patronus van de kerk, de edele heren van de parochie, procureur-generaal de Bock, koninklijk raadsheer de Sevecote en Maldeghem, al de kerkmeesters, de dismeesters, de meesters van de broederschap van het H. Sacrament en de gebuurtedekens van gans de parochie, bijgestaan door de advocaten van zowel de patronus als de parochie. Op die vergadering deed de pastoor het voorstel of men toch niet twee heren van het Sint-Veerlekapittel bij het bestuur van de

kerkfabriek zou betrekken. Eensgezind werd besloten niemand anders in het bestuur op te nemen.

De Sint-Niklaasparochie telde 23 buurtschappen. Die buurtschappen die uit een paar straten bestonden waren openbare instellingen en maakten organisch deel uit van het stadsbestuur. Zij hadden zowel een bestuurlijke als een rechterlijke functie. De deken moest er zorg voor dragen dat zijn buurtschap in peis en vrede kon leven en daartoe bemiddelend optreden. Hij kon ook boeten opleggen bij overspel, twist, beledigingen of slagen. Hij moest er zorg voor dragen dat het brandweermateriaal onderhouden werd, dat de straten en waterlopen in zijn gebied gereinigd werden en in tijden van onrust nachtelijke bewakingsdiensten organiseren. Ze waren dus veel meer dan de huidige gebuurtedekenijen⁶².

76. - 27 oktober 1663. Tegenover de kapel van Sint-Anna werd tegen een zuil de marmere epitaf opgehangen van Dla. de Schoone. Hij kostte ongeveer 156 florijn.

77. - 3 november 1663. Door tussenkomst van de Dlae. Conings schonk de familie van onze parochiaan N. Van der Haghen, met de hulp van goudsmid Marishael (sic) sr. uit de Lange Munt een bronzen kroonluchter met zes armen voor de kapel van de H. Maagd Maria.

78. - 11 november 1663. Zondag is er een vergissing begaan in de gewoonlijke broodbedeling in de armendis. Men kan zich afvragen of er geen kwaad opzet in het spel is vanwege de dismeesters met de bedoeling een schandaal te verwekken in de kerk.

79. - 6 december 1663. Met een octaaf werd de gewone devotie tot Sint-Niklaas verder gezet. Ze werd druk bijgewoond.

80. - Op 7 januari 1664 ontsliep in de Heer R. D. Gregorius Breydel, senior van de Gentse pastoors en pastoor-jubilaris van Sint-Michiels. Hij werd met grote plechtigheid begraven de 10e dezer. Op zijn uitvaart waren aanwezig Ill. & R. D. de bisschop van Gent, twee abten, twee proosten, de deken van het Sint-Baafskapittel met bijna al de kanunniken, al de pastoors van de stad, de raadsheeren van de Raad van Vlaanderen, de schepenen van beide banken en al de notabelen van zijn parochie. De lijkrede werd uitgesproken door de pastoor van Sint-Salvator, Judocus Crock, licentiaat in de theologie.

81. - Op 27 januari 1664 arriveerde de nieuwe cantor, D. Bataille, priester. Hij komt in de plaats van de andere cantor Bataille die in het huwelijk getreden, zich terugtrok omdat het salaris dat de kapittelheren hem betalen onvoldoende is.

82. - 4 februari 1664. Aan R. D. Gaspar Wandel pastoor van Zomergem heb ik het originele verzoekschrift van zijn broer R. D. Petrus Wandel, eertijds pastoor van onze kerk overhandigd. Daarin richt hij een verzoek tot de bisschop ten voordele van de pastorie die met een jaarlijkse cijns van 30 florijn aan de penning 20 belast is (*d. i. 1,5 florijn*). De bisschop stond hem toe dat hij van die jaarlijkse cijns slechts 3 florijn zou betalen zijn leven lang wat hij echter nooit gedaan heeft en wat nu door zijn erfgenamen gebeurd is. Het verschuldigde kapitaal met de intresten was aldus opgelopen tot 132 florijn. Die pastoor (*Petrus Wandel*) heeft ook nog 600 florijn gelicht om herstellingen uit te voeren en een kelder te laten maken, waarvan later bleek dat die al bestond. Kwijtingen van uitgevoerde werken heeft hij nooit voorgelegd noch aan de bisschop noch aan een kerkmeester of gelijk wie anders. Daarom heeft R. D. Gaspar Wandel, enigzins als vergoeding, 60 florijn geschonken bovenop de hoger vermelde som. De pastoor en de kerkmeesters hebben die som aangewend om de jaarrente van 30 florijn af te lossen. (*Zie volgnr 54*)

83. - Op 7 maart 1664 werd Da. Maria de Sadeleer, g. d. begraven. Zij legateerde aan de kerk het kostbare kleed dat op haar lijkbaar lag. Later werden daaruit liturgische gewaden gemaakt: een antependium voor het hoogaltaar, een kazuifel, een dalmatiek, twee stola's, drie manipels, een beurs en een kelkvelum. Dit alles getekend met de insignes van de familie de Sadeleer. Zij werd begraven in het familiegraf tegenover het tabernakel.

84. - Op 15 maart 1664 werd Laurentius Van Hole, bode op Oudenaarde, begraven. Hij legateerde aan onze armendis 50 florijn en aan drie kapellen elk 6 florijn, te weten de kapel van de H. Maagd, die van de H. Anna en die van de H. Drieuldigheid. Het werk dat de pastoor verricht was hij eveneens indachtig.

Hij werd begraven in de benedenkerk en de uitvaart greep plaats twee dagen later. De voorafgaandelijke berechting was op plechtige wijze gebeurd, 'met 12 flambeeusen int t'administreren', à 6 stuivers per flambeeuw 38.

85a. - 24 maart 1664. D. N. Matton, hoofd van de bereden boden schonk aan onze kerk een prachtig schilderij van de Gekruisigde Christus bestemd voor het nog op te richten altaar ter ere van 's Heren Passie met last van na zijn dood zijn insignes erop aan te brengen en één H. Mis te celebreren ter lafenis van zijn ziel. Die schenking gebeurde in de Bennesteke in aanwezigheid van verschillende getuigen ter gelegenheid van de uitvaart van Sara, dochter van Laurentius, herbergier in het Leestien. De eigenlijke overdracht aan de kerk gebeurde op 18 oktober 1667.

Op die dag werd met grote plechtigheid de dienst gecelebreerd ter ere van

Maria-Boodschap omdat op die dag de broederschap van de Gewillige Slaven van Maria opgericht werd. De proost celebreerde alle kerkelijke diensten.

85b. - Op 4 april 1664 werd een nieuwe bronzen lamp in het koor opgehangen ter vervanging van de oude. Ze heeft 12 florijn aan de kerk gekost.

- *21 Mei 1664. De spanning tussen de kapittelheren en pastoor Nottingham leidde in de kerk daags voor Hemelvaartsdag tot een handgemeen tussen hem en deken Nijssens waarbij bloed vloeide⁶³. Nottingham vermeldt dit met geen woord. Wellicht was zijn rol daarin niet de mooiste en was het vergoten bloed dit van Nijssens. Meer dan een bloedneus zal het wel niet geweest zijn anders was de kerk ontwijd geweest.*

86. - 27 mei 1664. Een gruwelijke moord werd gepleegd door onze parochiaan Adrianus de Jode. In zijn eigen huis in de Meere vermoordde hij een man en daarna in hun huis diens echtgenote, zoontje en dienstmeid en roofde het gerede geld. Voordien had hij de broer van secretaris Daniels (*Danneels*) en zijn dienstmeid vermoord. Hij werd terechtgesteld.

- *Adriaen de Jode, 43 jaar oud, geboren te Gent als zoon van Adriaen en Barbara de Bilt was weduwnaar met vier kinderen op het ogenblik van de feiten. Hij had op zondag 27 april 1664 lakensnijder Martinus Van der Brugghe, diens vrouw en hun zoontje van 6 maanden evenals de dienstmeid met een ijzeren hamer neergeslagen en met een mes afgemaakt. Hij had enkele juwelen en het liggende geld geroofd. Hij bekende ook elf jaar voordien – in januari 1653 – Frans Danneels die in de ‘cromme waele’ woonde, evenals zijn dienstmeid op dezelfde manier om het leven gebracht te hebben. Hij werd veroordeeld om met de ijzeren ‘moorthamer’ en het mes rond zijn hals op een horde naar de vrijdagmarkt gesleept te worden en aldaar naakt op een ‘dweers cruys’ gebonden, zesmaal met gloeiende tangen ‘in ‘t vleesch op synen arm ende beenen ghenepen’ te worden en daarna geradbraakt. Dan moest zijn levende lichaam ‘in het vier soolanghe branden datter de dood naer volght ende hetselve al dan ghevoert... ter plaetse patibulaire ende gheleit op een rat’ (rad).⁶⁴ Opmerkelijk is dat de stadsmagistraat 24 requiemmissen voor zijn zielerust deed celebreren en daarvoor aan de paters recollecten 13 florijn en 13 stuivers betaalde d. i. 12 stuivers per mis, terwijl de slachtoffers het zonder die bezorgdheid moesten stellen. Een uniek geval was dit niet.⁶⁵*

87. - 28 mei 1664. De Diae. Conings bezorgden ons twee antependia ten gerieve van de communiebank, één uit linnen geschonken door Dia. Livina Bonne, begijn in het Groot-Begijnhof, en één uit wol bestikt met rozen en bekostigd deels door Da. Margareta van (den) Meersche, g. d., en deels door andere vrome zielen.

88. – 1 juli 1664. Ik zorgde voor de teruggave aan het pastoraat van Zwijnaerde van de smalle tienden, die de prelaat van Sint-Pieters reeds vele jaren in zijn bezit had.

- De tiend is het tiende gedeelte der voortbrengselen (veldgewassen, vruchten, jongen van dieren) die men aan de heer van de plaats of aan de kerk moest opbrengen. De grove tiend was die van het koren en de smalle die van de andere veldvruchten. Deze tienden vormden het grootste deel van het pastorale inkomen.⁶⁶

89. – 14 juli 1664. De edele en andere heren van onze parochie kwamen in een buitengewone vergadering bijeen met de patronus van onze kerk om na te gaan of het niet aangewezen zou zijn voor het heil van de kerk en om verdere schandalen te voorkomen in te gaan op het aanbod van de kapittelheren om in ruil van 4.000 florijn het contract van translatie op te zeggen en vrijwillig aan de kanunnikdij van de pastoor te verzaken, waardoor zij naar hun kapel zouden kunnen terugkeren. Unaniem werd besloten op dit aanbod in te gaan op voorwaarde dat de kapittelheren op hun kosten de goedkeuring daarvoor van Zijne Majesteit zouden weten te verkrijgen en mits de kerk na de scheiding zou blijven beschikken over 12 kapelaan-priesters, 4 biechtvaders, 4 zangers en 4 muzikanten boven de pastoor, de onderpastoor, de koster en de gewoonlijke kapelaan. Deze resolutie werd op 18 juli aan commissaris raadsheer Pieters meegedeeld en nadien aan de kapittelheren. Zij zijn daar niet op ingegaan zoals blijkt uit de akten in het resolutieboek van de kerk en uit andere documenten in het kerkelijk archief.

Een kapelaan is de houder van een kapelanijs, d.i. een kerkelijk beneficie met bepaalde geestelijke verplichtingen (zoals missen) maar zonder zielzorg. Zo'n beneficie was verbonden aan een bepaald altaar in een welbepaalde kerk of kapel. Hij genoot er de (financiële) voordelen van.

90. - 10 augustus 1664. De kapel van de H. Maagd Maria kreeg een schenking van vier paar verzilverde kandelaars: één paar kwam van Da. Maria Livina Bonne, een ander van Da. Ferdinanda de Bock, allebei begijn in het Groot Begijnhof. De twee resterende paren werden geschonken door toedoen van Dae. de Coninckx (zie ook volgnr. 87).

- Ferdinanda de Bock, °1625 was begijn in het convent Ter Steenen van het Sint-Elisabeth- of Grootbegijnhof en werd gestede op 4-7-1645. Zij was grootjuffrouw van 1676 tot aan haar dood op 26 maart 1699. Maria Livina Bonne komt niet voor onder de begijnen van dit begijnhof.

De steding was de definitieve aanvaarding in de begijnengemeenschap. De kandidaat-begijn had toen al twee jaar , met de voorafgaandelijke toelating van de grootjuffrouw, als novice in één van de 18 conventen doorgebracht

onder de leiding van een conventjuffrouw. De grootjuffrouw bezat een grote macht. In haar handen legde de novice de geloften af van kuisheid en gehoorzaamheid aan haar en de conventjuffrouw. Een gelofte van armoede was er niet bij.

Ferdinanda de Bock was van rijken huize wat blijkt uit de hiervoor vermelde schenking en uit een fundatie waardoor jaarlijks gedurende 99 jaar 40 missen op zondag voor haar zielerust moesten gecelebreerd worden⁶⁷.

91. – 19 augustus 1664. De rentelast van 30 florijn 's jaars die op het hoofdgebouw van de pastorie rust tengevolge van herstellingen die R. D. pastoor Wandel had laten uitvoeren heb ik met zes florijn verminderd zodat de pastorie in de toekomst maar 24 florijn 's jaars verschuldigd is. Dit is mogelijk dank zij de gelden gestort door zijn erfgenamen. (*Zie ook volgnr. 54 en 82*)

92. - Op dezelfde dag stierf Da. Margareta Boele. Zij legateerde aan de kerk 60 florijn voor de decoratie ervan. Zij werd begraven tegenover de biechtstoel van de pastoor in een nieuwe sepulture, die toen nog niet betaald was door de erfgenaam D. B. Vander Haghen, advocaat in de Geldmunt. Ook nu nog is ze vrij.

De uitvaart gebeurde op 20 augustus. ³⁸

93. – (f° 103) 4 september 1664. N. D. Viglius de Gruijtere, erfgenaam van D. Jacobus van Eideghem stelde de kerk in kennis van het legaat van 1000 florijn bestemd voor haar en de armendis. Om moeilijkheden en getwist te voorkomen stelde de kerk evenals de armendis zich tevreden met elk 300 florijn uit de paternele goederen, hoewel zij om aan het geheel van die som te komen hadden kunnen eisen dat uit de maternele goederen geput werd.

94. - Het meningsverschil met de heren van het kapittel over de datum van de verjaardag van de kerkwijding die ofwel op de tweede ofwel op de derde zondag van september valt, werd geregeld. Van oudsher valt die op een zondag zo dicht mogelijk bij het feest van de Kruisverheffing, die nu eens op de tweede en dan weer op de derde zondag gevierd wordt. Pastoor en kerkmeesters besloten het bij de derde zondag te houden omdat de tweede voorbehouden is aan de broederschap van de Vrijwillige Slaven van Maria en de derde altijd vrij is. Om die reden werd in aanwezigheid van R. adm. D. de officiaal en de thesaurier van het bisdom, Joannes Bapt. Lemonier overeengekomen om de verjaardag van de kerkwijding dit jaar op de tweede zondag te laten vallen en in de toekomst op de zondag na het feest van de Kruisverheffing. De kapittelheren kwamen in 1665 deze overeenkomst niet na wat groot schandaal verwekte. Zij ontkenden zich daartoe verbonden te hebben, hoewel de proost Joannes Melis

en de promotor van het kapittel, Joannes Gheraerts in naam van het kapittel bij de overeenkomst betrokken waren.

- Ieder diocees heeft een Curia (geestelijke rechtbank) waarin de officiaal (geestelijke rechter) de hoogste ambtenaar is. In Gent is dit een kanunnik van het Sint-Baafskapittel. In naam van de bisschop kan hij veroordelen tot lijfstraffen, opsluiting of geldboeten, of daarvan ontslaan. Hij kan excommunicatie, interdict, censuur en schorsing uitspreken. De promotor is zijn voornaamste medewerker, hij vervult ongeveer de taak van Openbaar Ministerie. Verder zijn er nog de apparitores. Zij staan in dienst van de promotor en voeren de beslissingen van het geestelijk gerechtshof uit en in het algemeen alles wat hen opgedragen wordt⁶⁸. Het kapittel van Sint-Veerle (en niet de proost) had als korps rechtsmacht over hun geestelijke gemeenschap wat de mindere misdrijven betreft en daar hoorde dus een promotor bij⁶⁹.

95. – Tijdens dit jaar (1664) werd Zijne Majesteit in zijn Geheime Raad om een patentbrief verzocht voor de herstelling van het dak van de kerk. Hij verleende ons op 12 september een stuk niet alleen voor de herstelling van het dak van onze kerk maar ook voor die van O. L. Vrouw op de Blandijnberg. Daarvoor mocht de gehele opbrengst van de belasting die op ieder huis rust en die men ‘huijsgheldt’ noemt gebruikt worden. Die belasting brengt 36.000 florijn op waarvan 16.000 florijn aan onze kerk toekomt. Op het gezicht van die koninklijke patentbrief stonden de schepenen aan de pastoor en de kerkmeesters toe 1200 florijn te lichten met dien verstande dat de intrestlast niet door de stad maar wel door de kerk moest gedragen worden. En zo is het gebeurd. De herstellingswerken aan de luchtbogen namen een aanvang op 23 juni 1665 en waren beëindigd op 8 juli.

- ‘Reparatio fulgorum (sic) ab extra’ of letterlijk : de herstelling van de steun-elementen van buiten. Ongetwijfeld de luchtbogen .

96. - Op 4 oktober 1664 heb ik om zwaarwichtige redenen onderpastoor Jacobus Huijtterschaut uit mijn huis weggestuurd. Hij woonde bijna twee jaar lang met mij samen.

Op 6 december werd onder grote volkstoeloop, op de gebruikelijke wijze het plechtig octaaf van onze patroonheilige Sint-Niklaas ingezet.

97. - Op 3 maart 1665 ontsliep vroom in de Heer R. D. Dalton, onderpastoor van het koninklijk hospitaal De Bijloke. Hij fundeerde in onze kerk een eeuwigdurend jaargetijde met zang, muziek en klokkengelui van drie pozen op de gewone manier, en met een ‘De profundis’ na de mis, hoewel hij begraven werd in de kerk van het hospitaal onder een marmeren grafsteen. Voor dit jaargetijde betaalden zijn testamentuitvoerders aan de ontvanger van de kerk 156 florijn.

- *De Ier Oliverius Daltonius wordt op 24 jan. 1634 in de matrikels van de Leuvense universiteit ingeschreven voor de pedagogie 'Het Varken'*⁷⁰.

98. - Op 5 april stierf Ill. D. Carolus Van den Bosch, bisschop van Gent. De teraardebestelling gebeurde met alle eer twee dagen later. Zijn plechtige uitvaart werd gecelebreerd door de bisschop van Brugge. Hij legateerde aan iedere pastoor van onze stad 100 florijn voor hun respectieve noodlijdenden. *De loftuitingen die Nottingham na het overlijden van bisschop Triest neerpent blijven hier achterwege. In de twist tussen de contritionisten en de attritionisten was hij immers voor de pastoors niet mals geweest.*

99 - Op 15 april 1665 werd de plechtige uitvaart gecelebreerd van D. Carolus O Muledij, Spaans kolonel. Hij werd begraven onder een marmeren grafsteen tegenover de biechtstoel van de pastoor. Zijn insignes werden aan de muur opgehangen.

- *Carolus O Muledij was in het leger van Spanje's koning Filips III achtereenvolgens soldaat, vaandrig (signifer) en honderdman (centurio = kapitein); bevelhebber van een afdeling cavalerie van keizer Ferdinand III en tenslotte kolonel (tribunus militum). Hij stamde uit een beroemd Iers geslacht en sneuvelde in de slag bij Lens waar Condé op 20 augustus 1648 het Spaanse leger versloeg aangevoerd door gouverneur-generaal aartshertog Leopold Willem. Op zijn grafzerk is de datum van zijn dood onleesbaar⁷¹. Een herbegravenis bijna bijgevolg 17 jaar na zijn overlijden. In diezelfde slag werd de jonge E. A. d'Allamont, de latere bisschop van Gent, krijgsgevangen genomen (zie volgnr. 108).*

100. - 12 juli 1665. Dla. de Sadeleer, g. d., schonk aan onze kerk twee zilveren keizerskronen voor de beelden van de Maagd Maria en van de Verlosser. Zij deed dit ter gelegenheid van haar jubileum dat gevierd werd bij de paters jezuiten aan wie zij meerdere schenkingen heeft gedaan.

101. - 13 september 1665. De leden van de Confrerie van de Gewillige Slaven van Maria schonken een nieuw rood vaandel met de beeltenis van Maria-Boodschap en Maria-Hemelvaart. Alleen de insignes echter van N. D. Appolue (sic), deken van de Confrerie prijken erop. Het heeft 120 florijn gekost.

102. - Op 10 november 1665 had de plechtige uitvaart plaats van Dla. Isabella de Hondt, jongedochter. Zij legateerde aan de kerk 200 florijn voor een eeuwigdurend gelezen jaargetijde door de pastoor te celebreren. Hij zal daarvoor één florijn (= 20 stuivers d. i. tweemaal zoveel als voor een 'gewone' mis) mogen ontvangen en de koster drie stuivers. Zij legateerde daarenboven aan de

kapel van de H. Maagd Maria 24 florijn voor de ornamenten ervan evenals het lijkkleed waarmee zij begraven werd en dat geschat wordt op meer dan 120 florijn. Het is daar nog altijd te zien en wordt ten gerieve van de kapel gebruikt. Zij was de pastoor, de onderpastoor en de andere kerkbedienaars indachtig. Zij werd begraven rechtover de predikstoel in het graf van haar ouders onder een marmeren deksteen.

103. - (f° 104) Op 19 november 1666 (sic) werd op plechtige wijze, zoals in alle kerken van de stad, een lijkdienst gecelebreerd voor Zijne Katholieke Majesteit Filips IV. De kapittelheren betaalden de musicale begeleiding en de helft van de kosten van het klokkengelui, de kerk betaalde de andere helft. Driemaal per dag werden die geluid van de 23e van de vorige maand tot op heden.

1666 is ongetwijfeld een verschrijving voor 1665 aangezien Filips IV te Madrid stierf op 17 september 1665.

104. – Op 27 januari 1666 werd een buitengewone vergadering belegd van de patronus van onze kerk en de notabelen van de parochie om te overleggen of het niet voordelig zou zijn voor de kerk, primo in te gaan op het voorstel van de kapittelheren om de 120 florijn van de vruchten (*van hun prebenden*) die zij jaarlijks aan onze kerkfabriek afstaan, nu op te nemen in plaats van halfweg in het jaar om zekere uitgaven te kunnen betalen en secundo de voorgestelde schenking van 1.000 en meer florijn te aanvaarden die wij dringend nodig hebben voor herstellingswerken. Dit alles echter op voorwaarde dat twee heren van het kapittel bij het bestuur van de kerkfabriek zouden betrokken worden maar niet bij dit van de armendis. Unaniem werd besloten niet af te wijken van het contract van translatie dat door Zijne Koninklijke Majesteit goedgekeurd werd noch van de eerder door ons genomen besluiten. (*Zie ook volgnr. 95*).

105. - Op 28 januari 1666 ontsliep vroom in de Heer om 9 uur 's avonds R. D. Erselius, kanunnik van onze kerk. Hij is er tien jaar lang onderpastoor geweest. Hij legateerde aan de kerk 120 florijn voor het hoogaltaar en 24 aan de kapel van de H. Moeder Anna. De uitvaart werd gecelebreerd de 31e door de proost van het kapittel. Het resterende was van alle uitvaarten wordt bewaard ten huize van Eerste kerkmeester D. Speeckaert tot wiens taak dit behoort. De kapittelheren echter hebben die van de uitvaart van andere kanunniken, zoals van proost Georges Baronage, tot hiertoe tegen de betamelijkheid in, steeds voor eigen gebruik aangewend. Wij moeten hen daarin vertrouwen en aannemen dat dit kan.

- Nottingham heeft zo zijn twijfels over de correctheid van die handelwijze maar wil wel aanvaarden dat ze tot de traditie behoort... al heeft het blijkbaar negen jaar geduurd vóór hij dit gevonden heeft. De aandacht die hij besteed

aan was is te verklaren door de hoge kostprijs ervan. Zo verkocht hij van 5 april 1678 tot 3 december van dat jaar het resterende wit en geel was aan respectievelijk 11 à 11,5 en 9 à 9,5 stuivers het pond (een Gents pond = 433,85 gr.)²⁶ wat de niet onaardige som van 534 florijn opbracht⁷². Ter vergelijking : in 1674 bedroeg het dagloon van een metselaar 26 stuivers of iets minder dan de verkoopprijs van drie pond geel was⁷³.

Het grafscript van 'Erselius' vermeldt hem als Joannes Eerselius, geboortig van 's Hertogenbosch, priester en baccalaureus formatus in de theologie. Hij was 10 jaar lang onderpastoor van Sint-Niklaas geweest en 24 jaar lang kannik en cantor van het Sint-Veerlekapittel. Hij was 65 jaar oud toen hij stierf en had een eeuwigdurend jaargetijde gefundeerd met 9 lessen en de bedeling van een zak brood. Hij was een vredelievend man volgens zijn grafscript⁷⁴.

106. - Op 24 mei begon een vijfdaagse van plechtige missen tegen de pest waarbij iedere dag vier à vijf gebuortedekens en –dekeninnen met hun respectieve buurtbewoners aanwezig waren. Iedere wijk offerde een waskaars en betaalde voor de mis en de zangers 1 florijn en 16 stuivers. Een goede zaak voor de kerk en jaarlijks voor herhaling vatbaar maar liefst met een plechtig lof en vespers wat dit jaar niet gebeurd is. De andere parochies die het nut daarvan inzagen hebben ons voorbeeld gevolgd. Dit jaar ontving onze kerk dank zij die vrome praktijk 24 waskaarsen met een gewicht van 60 pond (26,031 kg.) De offergang bracht ongeveer 30 florijn op.

107. - Op 10 juni 1666 stierf schielijk R. D. Cornelius Dugenan, pastoor van de Bijloke gedurende drie maand en zes dagen. Hij werd begraven in de kapel van het hospitaal. De uitvaart werd gecelebreerd door pater biechtvader met assistentie van onze zangers en kerkbedienaars.

Afgaande op de naam was hij wellicht ook een Ier.

108. - Op 4 juli 1666 nam R. & Ill. D. Eugenius Albertus d'Allamondt, per procuratie bezit van zijn Gentse bisschopszetel. De procurator was Ampl. D. Petrus Roose, proost van het Sint-Baafskapittel. Hij kwam van Roermond. Hij deed op 28 oktober daaropvolgend, op het feest van Simon en Judas, zijn plechtige intrede in de stad met heel de clerus in zijn gevolg. Dit episcopaat van ongeveer zeven jaar nam een einde met zijn overlijden tengevolge van dysenterie op 28 augustus 1673 te Madrid. Hij was daarheen gereisd omwille van de bijdrage van 6.000 florijn waarmee het bisdom belast is ten voordele van de bisschop van Roermond. Zijn inspanning werd met succes bekroond. Hij stierf te Madrid en zijn tegenstrever drie dagen voordien te Brussel. Zijn uitvaart werd gecelebreerd op 29 december daaropvolgend door R. & Ill. de bisschop van Brugge. De lijkrede werd uitgesproken door pater Dubbermond van de

predikheren, doctor in de theologie.

- *Eugenius Albertus d'Allamont* werd in 1627 geboren uit een adellijke familie in het toen nog tot de Spaanse Nederlanden behorende stadje Montmédy waar zijn vader gouverneur was. Hij trad in militaire dienst en vocht tegen de Fransen in de oorlog die zij sedert 1635 tegen het Spanje van Filips IV voerden en die eindigde met het Verdrag van Westfalen in 1648. Tijdens dit conflict werd hij in het laatste oorlogsjaar in de rampzalige slag bij Lens gevangen genomen. Na een lange en pijnlijke gevangenschap besloot hij priester te worden en werd gewijd op 20 september 1654. Op 15 maart 1658 – hij was toen nog geen 31 jaar oud - benoemde de koning hem tot bisschop van Roermond. Op 1 februari 1666 volgde zijn benoeming tot bisschop van Gent wat op 7 juni door Rome bekrachtigd werd. Hij reisde naar Madrid met de bedoeling van het Spaanse hof vrijstelling te bekomen van de 6.000 florijn die koning Filips IV ten laste van het bisdom Gent aan dit van Roermond toegekend had en waarvan de Republiek een groot deel voor zich hield⁵⁵. Hij was maar 46 jaar oud toen hij er stierf op 28 augustus 1673. Bij testamentaire beschikking wou hij dat zijn lichaam aldaar begraven werd maar zijn hart in zijn mausoleum in de Sint-Baafskathedraal. En zo is het ook gebeurd. Nottingham beweert dat zijn reis naar Madrid succesvol was.

NOTEN

⁴⁴ L. Brouwers s. j. De Jezuïeten te Gent 1585-1773, 1823-heden. Gent 1980.

⁴⁵ A. L. van Hoorebeke, o.c., noot 40, 291.

⁴⁶ Acta Episcopatus, reg. 12 (1669 – 1673), 154vo.

⁴⁷ o. l. v. M. Cloet o. c., noot 20, 120, 188 en 421

⁴⁸ J. Decavele, Poorters en Buitenpoorters van Gent, 1477-1492, 1542-1796. Gent. Stadsarchief 1986.

⁴⁹ J. Decavele (red.). Keizer tussen stropdragers. Karel V 1500 – 1558. Leuven 1990

⁵⁰ A. Van Werveke, o. c., noot 25, 155.

⁵¹ o. l. v. R. Lesage, o. c., noot 18.

⁵² Ph. Blommaert e. a., Graf- en Gedenkschriften der provincien Oost-Vlaanderen. Eerste Reeks. Deel II. Parochiekerken van Gent, 1866, p.115-234, nr. 296

⁵³ E. A. Hellin. Histoire chronologique des Evêques et du chapitre exempt de l'Eglise Cathédrale de Saint-Bavon à Gand, suivie d'un recueil des Epitaphes modernes et Anciennes de cette Eglise. Gent 1772.

⁵⁴ E. A. Hellin, o. c., noot 53, 111 & 287.

⁵⁵ L. Jadin in Bulletin de l'Institut historique belge de Rome. Fasc. IX (1929), Deel 2, 131.

⁵⁶ A. Janssen. Contritionisme contra Attritionisme. Strijd tusschen de pastoors van Gent en de Jezuïeten in Publicaties op het gebied der Geschiedenis en der Philologie, 3e reeks, deel 23 (1946), 1107 & vlg.

⁵⁷ W. Audenaert. Prosopographia Jesuitica Belgica antiqua (PIBA), 1542-1773. Leuven 2000.

⁵⁸ Aubert. Tables de conversion ou réduction des anciens poids et mesures des différentes communes du département de l'escaut, 1800.

- ⁵⁹ Ph. Chiffletinus. Sacrosancti et oecumenici Concilii Tridentini... Canones et decreta. Sessio XXIV (van 1663), Canon XII, caput 1.
- ⁶⁰ E. A. Hellin, o. c. noot 53.
- ⁶¹ A. De Winter. Het Sint-Baafskapittel *in* Het Bisdom Gent (1559-1775), o. l. v. M. Cloet o. c. noot 20.
- ⁶² E. Ossieur. De status Animarum... o. c. noot 2. - H. Van Werveke. De Gebuurtedekenijen te Gent onder het Oud Regime *in* Ghendt bovenal hebbic u lief. Gulden Jubileumviering 1403 – 1953. Gent 1953.
- ⁶³ L. A. Collinez, o. c., noot 9, 219.
- ⁶⁴ Zie daarover H. Van Istendael. Een nieu liedt van de moordadighe feijten gecommiteert door Adriaen de Jode binnen de stede van Gendt *in* Ghendtsche Tydinghen 7 (1978), 127-132. – E. Ossieur. Requiemmissen voor misdadigers *in* Ghendtsche Tydinghen 26 (1997), 227.
- ⁶⁵ E. Ossieur. Requiemmissen ... o. c. noot 64.
- ⁶⁶ M. Cloet, o. c., noot 8, 169
- ⁶⁷ K. Mestdach. Het Gentse Sint-Elisabethbegijnhof op het elan van de Contrareformatie. Gent 2000, (Verhandelingen van de Mij. Voor Gesch. en Oudh. Te Gent Dl XXV), pp. 88, 226, 229 en 309
- ⁶⁸ M. Cloet, o.c., noot 8, 471 & vlg.
- ⁶⁹ L. A. Collinez, o. c., noot 9, 205.
- ⁷⁰ E. Reussens, o.c., noot 4, Deel V
- ⁷¹ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr.143.
- ⁷² RAG. Reeks SN 80. Ontvangboek van verkocht was 1678 – 1695.
- ⁷³ SAG. Reeks 136 / 2
- ⁷⁴ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 34.
- ⁷⁵ o. l. v. M. Cloet, o. c. noot 20, 82 & vlg.

E.OSSIEUR
(‘t vervolgt)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 69

Op 3 oktober 1897 stelde Ernest Lacquet in de rubriek “Muziekinstrumenten - Parochiale kerk van St-Jacobs - XVIIe eeuw (1628)” in het Frans een fiche op over

De twee oudste klokken van de St-Jacobskerk

In de toren van de parochiekerk van St-Jacobs hangen heden vier klokken van verschillende afmetingen en ouderdom.

De twee oudsten gaan terug naar het jaar 1628; zij zijn het werk van de Lotharingsche klokkengieter Chaboteau en de gebroeders François en Nicolas Delespine.

De ene ontving bij de doop de naam *Salvator*, de andere deze van *Maria*.

De eerste heeft een hoogte van 1,27 m. en een diameter van 1,32 m. Ze weegt